

ותחמרה בחמר ובזפת, תנא, שציפתה את התיבה בחימר מכפניו, ובזפת רך מבהוין, כדי שלא יריח אותו צדיק משה, ריח רע של הזפת.

ותשם בה את הילד ותשם בסוף ונחלקו ר"א ור"ש מהו הסוף שיוכבד שמה בו את התיבה, רבי אלעזר אומר שהכוונה היא לים סוף, רבי שמואל בר נחמני אומר שהכוונה ששמה אותו באגם, שמגדלים בו ערבות, יב-ב ואגם נקרא סוף כדכתיב 'קנה וסוף קמלו' שבאגם גדלים קנים שנקראים קנה, וערבות שנקראים סוף.

ותרד בת פרעה לרהוין על היאור.

א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מלמד שירדה לרהוין מגלולי אביה, והיינו שירדה לטבול בנהר לשם גירות⁽⁸⁾.

וכן הוא אומר וכן מוכח שלשון רחיצה כתוב במקום שמתנקים מעוונות, ממה

שבהיותם קטנים היו "מחבלים את הכרמים", ו"כרמינו סמדר" כשעוד היו הילדים קטנים, והביאום שיבכו עמם ויגלום.

ותקח לו תבת גומא.

ומבארין מאי שנא שלקחה דוקא גומא, אמר רבי אלעזר, מכאן לצדיקים, שממונם חביב עליהם יותר מגופן,⁽⁷⁾ ולכן לקחה חומר זה שעולה זול, על אף שגופו של משה היה משתמר יותר בתיבה של עצים קשים וחזקים, וכל כך למה, למה ממונם חביב עליהם יותר מגופן, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

רבי שמואל בר נחמני אומר, שלקחה דוקא גומא כי העדיפה דבר רך שיכול לעמוד בין בפני דבר רך ובין בפני דבר קשה, ואילו תיבת עצים קשים, אפילו שמשמרת יותר טוב, יש לה חסרון, שיכולה להשבר אם תתקל בדבר קשה כשתסחף על ידי זרם מים חזק, אבל דבר רך כשנתקל בדבר קשה חוזר לאחוריו.

חביב עליו ביותר, [וכן ביאר גם הגר"ח שמואלביץ ב' כ"ב].

ועוד ביאר שהצדיק מחשיב את ממונו כפקדון מה', שחייב להוציאו כראוי לטובת עניים, ואם אינו שומרו כראוי גוזלו מהעניים, כי למה יתנו לאחד יותר מאחר, אלא ודאי שכל מי שקיבל יותר מכדי צרכו הוא לצורך עניים, ואין לאדם רשות להשתמש בממונו בהרחבה, אלא אם כן משתמש כן גם לגבי עניים.

והגר"א שר ביאר שחביבות הנותן, הקב"ה, על מתנתו, והנותן מתנה רוצה שלא יזדקק לאחר, ולכן מדקדקים בממונם שלא יצטרכו להזדקק לאחר.

8. כך פירש רש"י וכדבריו משמע במדרש משלי

שלם וגמור עד שמל כמבואר במדרש תנחומא פרשת תזריע. [ועיין במד"ר דברים [ס"פ י"א] שנולד כך מפני שהוא בן עמרם שנולד בעטיו של נחש, ולכן הוא שלם בכל כוחותיו].

ומהרי"ל דיסקין ביאר, שטוב היה למשה שנולד מהול, כי היה משבט לוי שהיו מלים גם במצרים, [כמבואר בספרי בזאת הברכה על הפסוק ובריתך ינצורו] ואם היה עמרם מל אותו היה פרסום ולא יכלו להצפינו, וזה הטוב במה שנולד מהול.

7. טעם שחביב עליהם ממונם, כתב במכתב מאליהו [ח"ד 296] שהצדיק משקיע בממונו עמל רב שלא יהא בו חשש גזל, וכמו שאמר יעקב בכל כוחי עבדתי, וכל מה שאדם עמל בו,

בקרקע ומתו, וזהו הלשון מיתה שנאמר בנערות בת פרעה ונערותיה הולכות שבהליכה זו מתו על ידי גבריא'ל.

ותשלח את אמתה ותקחה' ונחלקו רבי יהודה ורבי נחמיה מה היא אמתה, שנשלחה לקחת את התיבה, חד אמר שהיא שלחה את ידה לקחת את התיבה וחד אמר שהיא שלחה את שפחתה כדי שתיקח את התיבה. מאן דאמר ידה מי שפירש שהכוונה ששלחה את ידה פירש כן משום דכתיב אמתה, ולא כתיב נערתה, כפי שנקראו נערותיה בתחילת הפסוק [רש"ש במדר"ר], ומאן דאמר שפחתה פירש כך, ולא פירש שהכוונה ידה, מדלא כתיב ידה.

ומקשינן איך ולמ"ד שפחתה אפשר לומר שהיא שלחה את שפחתה הא אמרת שבא גבריא'ל וחבטן בקרקע ומתו, ולא נשאר את מי לשלוח.

שכתוב אם רחץ ה' את צואת בנות ציון וגו', הרי שלשון רחיצה נאמר כשאדם שב ומתנקה מעוונות.

ונערותיה הולכות וגו' א"ר יוחנן אין הליכה זו שהלכו נערותיה של בת פרעה אלא לשון מיתה, וכן הוא אומר בעשיו הנה אנכי הולך למות. ומבארין מהו ענין המיתה שהיה בנערותיה, נאמר ותרא את התיבה בתוך הסוף' כשראתה בת פרעה את התיבה שבתוכה היה משה בתוך המים ורצתה להוציאו.

כיון דחזו דקא בעת לאצולי למשה כיון שראו נערותיה שהיא רוצה להציל את משה אמרו לה נערותיה לבת פרעה גבירתנו מנחנו של עולם מלך בשר ודם גזור גזירה אפילו אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה לכל הפחות בניו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עוברת על גזירת אביך שאמר להרוג את כל הבנים, בא המלאך גבריא'ל וחבטן

שכן שיך גירות לפני מתן תורה ומשמע כרש"י. ובטורי אבן מגילה י"ג פירש שטבלה לפרוש מעבודה זרה.

וידוע לבאר שיש שני ענינים בטבילת גירות, אחד, לצאת מטומאת עכו"ם, והשני להכנס בקהל ישראל, ולכן נראה שלפני מתן תורה הועילה הטבילה רק כדי לצאת מטומאת עכו"ם וזה שיך אפילו קודם מתן תורה. וזה מה שהועילה הטבילה אצל תמר שכיון שכבר יצאה מטומאת עכו"ם אסורה בחיתון עם עכו"ם, ולכן גם טבלה בת פרעה כדי ליטהר מטומאת עכו"ם, וכן מדויק בלשון הגמרא "שירדה לרחוץ מגלולי אביה", והיינו ליטהר ולהתנקות מטומאת עכו"ם, אבל התוס' בשבת דנו אם הטבילה תועיל לה שתהיה בת ישראל גמורה, ועל זה

[ל"א, ט"ו] דדרשינן את הפסוק, ותקם בעוד לילה, זו בתיה בת פרעה שהיתה גויה ונעשית יהודיה.

והגרמ"ד סולוביצקי אמר שהגירות וההצלה תלויים אחד בשני, וירידתה לרחוץ היתה לצורך שניהם, שהרי לא יתכן חמלה בגויים שמדתם אכזריות, וכתיב בסיפא דקרא ותמחול עליו, וגם ישועת ישראל לא תבא על ידי גויה, וכן לא יתכן בגיותה מה שדרשו ותראהו, שראתה שכינה עמו, ובהכרח שהתגיירה.

והגר"ז מבריסק הקשה על פרש"י מהתוס' בשבת [דף קל"ה ע"ב ד"ה כגון] שכתבו שלא שיך טבילה לשם גירות רק לאחר מתן תורה, אבל הביא מדברי הגמ' בע"ז [דף ל"ו ע"ב] שתמר היתה בת ישראל לענין איסור חיתון, הרי

והקב"ה עשה נס, וצמחו שיניו לכאן ולכאן ולא יכל להוציאו ובא משה והרגו.

'ותפתח ותראהו את הילד' ותרא מיבעי ליה היה צריך להיות כתוב "ותרא", שפירושו שהיא ראתה את הילד, ולמה כתבה תורה ותראהו. א"ר יופי ברבי חנינא שראתה שכינה עמו, ולכך כתוב ותראהו שראתה את השכינה שנרמזת באותיות ה' ו' ששוכנת בו.

'והנה נער בכה' ומקשינן, בתחילת הפסוק נאמר 'ותראהו את הילד', ואם כן קרי ליה קראה לו התורה ילד, וא"כ למה בסוף הפסוק קרי ליה קוראת לו התורה נער, שמשמע מזה שהוא גדול ולא ילד.

ומתריצין, תנא הוא ילד משה היה ילד וקולו כנער אבל הקול שלו היה כקול של נער, ולכן כשהוזכר קולו שהוא בכה נאמר 'והנה נער בוכה', כיון שקול בכייתו היה כשל נער דברי רבי יהודה.

אמר לו רבי נחמיה א"כ לפי דבריך עשיתו למשה רבינו בעל מום שקולו לא היה כשל ילד אלא כשל נער, (9) אלא מה שכתוב שהוא

ומתריצין דשייר לה חדא שגבריאל לא הרג את כל נערותיה אלא השאיר לה אחת, משום דלאו אורחא אין זה הדרך דבת מלכא שבת מלך למיקם לחודא תלך לבדה, ואת אותה השפחה שנשארה בחיים, שלחה, כדי שתוציא את התיבה מהמים.

ומקשינן ולמאן דאמר ששלחה את ידה ליכתוב "ידה" כדי שלא נטעה לומר שהכוונה לשפחתה.

ומתריצין הא קמ"ל שנאמר בלשון אמתה, כדי ללמדינו דאישתרבב אישתרבובי שהיד שלה היתה קצרה מכדי להגיע אל התיבה, והקב"ה עשה לה נס וידה התארכה בשישים אמה ולכן כתבה התורה אמתה, דאמר מר, וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה שהקב"ה האריך את ידה כדי שתוכל להגיע אל התיבה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב 'שני רשעים שברת', ואמר ריש לקיש אל תיקרי שברת אלא שירבכתה, ודריש כך על עוג מלך הבשן שעקר הר כדי לזרוק את זה על ישראל, ולקחו על ראשו, והקב"ה שלח נמלים שינקבו את ההר ונכנס בצוארו, ורצה עוג לשמוט מעצמו את ההר,

כתבו שלא מועיל קודם מתן תורה.

ועיין במדרש רבה [בא י"ח ג'] שבתיה בת פרעה ניצלה ממכת בכורות בזכות שהצילה את משה, משמע שהיתה בכלל המכה, והיינו שנשארה מצרית ולא התגיירה.

9. רש"י פירש שר' נחמיה סובר שלדברי רבי יהודה שהיה קולו כנער היה בעל מום משום שהוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר. והנה ברש"י עה"ת פירש הפסוק שהיה קולו כנער, והרמב"ן מקשה עליו דא"כ קשה שעשיתו

למשה בעל מום. והרא"ם עה"ת תירץ שרבי יהודה סובר שאין הלוי שקולו עבה נפסל לעבודת השיר אלא בהיותו נער וקולו משונה משל שאר הנערים, אבל אם כשהוא נער היה קולו כשל שאר הנערים לא נפסל אפילו שבעת ילדותו היה קולו משונה משל ילד, ור' נחמיה סובר שמאחר שבילדותו היה קולו משונה ודאי גם בעת נערותו יהיה קולו משונה משל רגיל, ולכן הקשה שעשאו בעל מום.

והגרי"ד סולוביציק תמה למה נפסל כשקולו כנער, והרי הרמב"ם פסק [בפ"ג מכלי המקדש

אצל האובות והידעונים, תדעו לכם שהם צופין הם רואים איזה סימן, אבל ואינם יודעים מה צופין הם לא יודעים את פירושו של הסימן, וכן הם מהגנים ואינם יודעים מה מהגים.

והראיה לכך, שאיצטגניני פרעה ראו בכוכבים שמושיעין של ישראל במים הוא לוקה יענש במים, ולכן עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וחשבו שזהו סופו של מושיעין של ישראל.

ובסוף טעו שהרי כיון דשדיוה למשה כשמשה היה בתיבה בתוך המים אמרו האצטגניני תו לא חזינן שהם לא רואים עוד כי ההוא סימנא שסופו של מושיעין של ישראל לוקה במים, והבינו מכך שכבר לקה מושיעין של ישראל, וזה היה אכן נכון כי באותו זמן שהיה במים באמת היה נחשב שהוא לוקה במים, ובאותו זמן בטל הסימן בכוכבים, ולכן בטלו לגזירתייהו הם ביטלו

היה נער, מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה כי אמרה, שמא הוא ימות, ואני לא אזכה לראותו נכנס לחופתו, ולכן נאמר "נער" שהיה גדול כמה שעשתה לו אמו חופת נעורים.⁽¹⁰⁾

ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה — מנא ידעה מהיכן ידעה בת פרעה שמשה הוא יהודי. א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה אותו מהול ומכך הבינה שהוא יהודי.

זה — א"ר יוחנן מלמד שנתנבאה שלא מדעתה, ומה היתה הנבואה זה נופל, שמשה הוא האחרון שנפל ליאור, ואין אחר נופל ליאור משום שבאותו היום נתבטלה הגזירה של כל הבן הילוד ליאורה תשליכוהו.

והיינו ומכאן מוכח מה דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב יזכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים' כשיאמרו אליכם שתלכו לדעת את העתיד

בעל מום, הוא משום דכל אדם שמשונה בברייתו משאר בני אדם נקרא בעל מום, וזה הקשה ר' נחמיה לרבי יהודה. ורבי יהודה סבר דהכא מה שהיה קולו כנער זה מורה דוקא על מעלתו וגבורתו.

ובאבן עזרא פירש שהיו אבריו גדולים כנער, והרמב"ן כתב שבכה בחריצות וזריזות כנער, והביא מדרש שהתנהג כנער עד שהכהו גבריאיל כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים. ובעל הטורים פירש שאהרן בכה, שהעמידתו יוכבד ליד התיבה.

10. המהרש"א כתב שהתורה רמזה בכך, שאמו התייאשה ממנו, ובספר מנחה חריבה הביא מה שנפסק בשו"ע [י"ד ר"ג] שנהגו לעשות חופות

ה"ח] שאין בן לוי נפסל במומין עד שיתקלקל קולו מחמת זקנה, וקול נער אינו מקולקל. ואמנם במגילה [כ"ד ב'] אמר רבי חייא לרבי שמעון בן רבי אלמלא היית לוי, נפסלת לכהונה משום דעבי קולך, ומשמע שקול עב פסול, ולכן ליד שקולו כשל נער, כשיגדל יהיה קולו עבה ויפסל, וכביאור הרא"ם.

ובחתם סופר [אורח חיים סי' י"ב] הוכיח שמשו רבינו לא היה בעל מום, דהרי סנהדרין נפסלין בכל המומין שפוסלים בכהנים ובלווים, ואם היה משה רבינו פסול לעבודת השיר כי היה בעל מום, איך היה ראש הסנהדרין, עיי"ש [ועיין מה שכתב באה"ע ח"ב צ"ב ובחולין מהדו"ב סוף פ"ק].

ובמהרש"א פירש שמה שאמר לו א"כ עשיתו

בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה שהרי נתינת התורה היתה בו' סיון ילקח ביום זה.

ומקשינן, הרי יוכבד ילדה את משה והחביאה אותו שלשה חדשים, ואז כשראתה שלא תוכל יותר להחביאו שמה אותו בתיבה, ודנה הגמ' מתי היו השלשה חדשים, בשלמא למ"ד שמשה היה ביאור בששה בסיון משכחת לה ג' ירחי יש לנו שלשה חדשים דאמר מר, בשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד משה, ונמצא שמשבעה באדר שאז נולד משה ועד ששה בסיון שאז שמה אותו ביאור, היו תלתא ירחי. אלא למ"ד שבעשרים ואחד בניסן היה משה ביאור, היכי משכחת לה היכן מצינו שלשה חדשים שבין לידתו לזמן שהיה ביאור, הרי לפי החשבון מז' אדר עד כ"א ניסן יש פחות מחודש וחצי.

ומתצינן אותה שנה מעוברת היתה ונמצא שהיו שני חודשי אדר, והחשבון הוא רובו של ראשון מז' אדר ועד סוף החודש וזה נחשב לחודש שלם, ורובו של אחרון מתחילת חודש ניסן ועד כ"א ניסן, וזה גם נחשב לחודש שלם, ואמצעי שלם חודש אדר השני היה שלם, הרי שלשה חדשים.

ותאמר אחותו אל בת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות' ודייקנן שמרים ביקשה מבת פרעה להביא אשה מינקת דוקא מן העבריות, ומאי שנא

את הגזירה כי חשבו שכבר הוא לקה במים, ובאמת הם אינן יודעין האיציטגינין של פרעה לא ידעו שמושיען של ישראל שזהו משה על מי מריבה הוא לוקה שמה נענש שלא יכנס לארץ ישראל בגלל שהכה את הסלע כדי להוציא ממנו מים במקום לדבר אליו [והסימן התבטל רק בזמן שהיה ביאור ונחשב שלוקה].

והיינו דאמר וזהו שאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב 'המה מי מריבה אשר רבו, המה הם המים שראו איציטגינין פרעה, וטעו לחשוב שימות במים כשישליכוהו ליאור, והיינו דקאמר ועל זה אמר משה 'שש מאות אלף רגיל וגו'', ולומדת הגמ' שפירוש המילה 'רגלי', הוא כמו בגללי שאמר להם משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם, שבגלל שהמצרים חשבו שמושיען של ישראל שהוא משה מת ביאור, לכן ביטלו את הגזירה של כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ונמצא שכל חייהם של בני ישראל שלא השליכו אותם ליאור היתה בזכותו של משה.

ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום שמשה היה ביאור עשרים ואחד בניסן היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה שהרי קריעת ים סוף היה ביום השביעי שאחר יציאתם ממצרים וזה היה כ"א ניסן ילקח ביום זה.

ר' אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה

הוא לאביו ולאמו ולכל קרוביו כחתן שלם, ובתוס' יו"ט שם הביא מסוגיין שמתאבלים עליו כאילו זכה לחופה. עיי"ש.

לכלות וחתנים שמתו, וכתב שהמקור למנהג זה, הוא מהחופה שעשתה יוכבד למשה. ובנדה [פ"ה מ"ד] שנינו, תינוק בן יומו הרי

שהרי אמרה היליכי שפירושו הא שליכי שהילד הזה הוא שלך, ובאמת היתה אמו.

'ואני אתן את שכרך' — א"ר המא ב"ר הנינא לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן שהרי כאן החזירה בת פרעה את משה ליוכבד אמו, אלא שנותנין להם שכרך שהרי שילמה לה עבור הנקתה.

'ותקה מרים הנביאה אחות אהרן ונו' — מדייקת הגמרא שבפסוק הודגש אחות אהרן ולא אחות משה. אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן והיינו כשעדיין לא נולד משה אלא רק אהרן שהרי אהרן היה גדול ממה, ואומרת ואמרה יג-א בנבואתה קודם שנולד משה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל, וכיון וכאשר נולד משה נתמלא כל הבית כולה אור, עמד עמרם שהיה אביה של מרים ונשקה על ראשה, אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך שראה שכשנולד משה נתמלא הבית אור, והבין שזהו משום שמה הוא מושיען של ישראל.

וכיון שהטילוהו ליאור עמד אביה וטפחה ודפק על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך

מעבריות למה ביקשה דוקא להביא עבריות ולא מצריות, מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא הסכים לינק, משום שאמר הקב"ה פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא, (11) והיינו דכתיב את מי יורה דעה ונו' למי יורה דעה ולמי יבין שמועה, ופירושו את מי הקב"ה ילמד תורה, לגמולי מחלב ולעתיקי משדים למי שגמל והפריש עצמו מחלב טמא שלא ינק משדים טמאים, ומזה לומדים שאין השכינה מדברת עם מי שינק מאשה טמאה, ולכן הקב"ה לא רצה שמה יינק מן המצריות כיון שהיה עתיד לדבר עמו.

ותאמר לה בת פרעה לכו ונו' ותלך העלמה ותקרא את אם הילד —

א"ר אלעזר מלמד שהלכה מרים בזריזות בעלמה כאשר צעירה שכל כחה עליה. ר' שמואל בר נחמני אמר, העלמה, שהעלימה את דבריה שמרים העלימה מבת פרעה ולא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמו להניק אותו.

ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה — אמר רבי המא ב"ר הנינא, מתנבאה, בת פרעה התנבאה ואינה יודעת מה נתנבאה

ממצריות שזוהרת ממאכלות אסורות, שהרי כתוב והיו מלכים אומנין ושרותיהן מניקותך, אמנם כל סברא זו מועילה רק לפי רש"י, שביאר כאן שיניקת מצריות מטממת משום שאוכלות מאכלות אסורות. אך בר"ן [ע"ז ז' ב'] משמע שאין הטמטום בגלל מאכלי הגויים אלא מפני טבעם שאינם רחמנים וביישינים, והוכיח כך ממה רבינו.

והגר"י קמינצקי באמת ליעקב תמה שהרי

11. בנימוקי יוסף בסוף פרק חרש הביא מתוספתא שמתור לינוק מגויה רק לצורך סכנה, ומשמע שסתם אסור כי מטמטם. וברמ"א יו"ד [פ"א ע"ז] פסק שחלב מצרית כחלב ישראלית, והביא בשם הרשב"א שאל יניקו תינוק ממצרית במקום שאפשר מישראלית, כי חלב מגדל טבע כיוצא בו ומטמטם, וכן לא תאכל המינקת דברים אסורים, שמזיקין ליונק בזקנותו.

ובספר פירות תאנה כתב להוכיח להתיר לינוק